

Теоретичні та практичні аспекти навчальної діяльності вчителя правознавства

Правова компонента сучасної середньої освіти в Україні

Олійник Олександр, Солошенко Олена

Становлення демократичної правової держави, безумовне дотримання та ефективне забезпечення визнаних міжнародною спільнотою стандартів прав людини, домінування права в усіх сферах суспільного життя потребує підвищення правосвідомості та правової культури як суспільства в цілому, так і кожного громадянина України. Правова освіта в сучасному українському суспільстві обумовлює формування свідомого громадянина, правові компетентності якого дозволяють вільно та впевнено поводити себе в соціокультурному просторі. Нагальні вимоги освітнього простору ХХІ століття зорієнтовані на підготовку молоді з високою правовою свідомістю, культурою та правовими знаннями, які передбачають не тільки вміння працювати з відповідною інформацією, аналізувати законодавчу базу, а й керуватися ними, діяти відповідно до вимог закону. Відповідна тенденція обумовлює поглиблення компетентнісного підходу в закладах середньої освіти, який орієнтований на результат у діяльнісному вимірі. Наразі підсумком освітнього процесу є формування певних компетентностей здобувача освіти. Основні понятійні категорії, якими ми оперуємо, знайшли своє тлумачення в «Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти». Так, компетентності – це набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці, а предметна компетенція – сукупність знань, умінь та характерних рис у межах змісту конкретного предмета, необхідних для виконання учнями певних дій з метою розв’язання навчальних проблем, задач, ситуацій [3]. Отже, *правова предметна компетентність* – це сукупність набутих учнями в навчанні правознавства знань, умінь, характерних рис, необхідних для виконання певних дій з метою розв’язання проблем, задач, ситуацій відповідно до приписів норм права [4].

Правова компонента є важливою складовою сучасного освітнього простору на шляху формування відповідної предметної компетентності. Відповідна проблематика неодноразово була в центрі досліджень науковців. Проблеми структури правової предметної компетентності всебічно досліджувала Л.Т. Рябовол [4; 5]. До висвітлення питання правової компоненти середньої загальної освіти звертались О.М. Іваній, Т.О. Ремех, Н.А. Потапенко та інші [1]. Підсумком теоретичних досліджень та практичних шляхів реалізації завдань правової компоненти навчання стали розроблені закладами загальної середньої освіти Концепції правової освіти та правового виховання школярів, які зазначають, що *система правової освіти та виховання в закладі освіти* – це складна динамічна, залежна від економічних, політичних і соціальних чинників модель реалізації основних напрямів діяльності закладу, що вимагає взаємообумовленості та взаємозв’язку елементів правоосвітнього та

правовиховного процесів, передбачає широке коло й активну позицію всіх задіяних суб'єктів, здійснюючи позитивний вплив на них; покликана створити умови для розвитку правового мислення в учнів і забезпечити цілеспрямоване формування в дітей звички діяти відповідно до закону [2].

Аналізуючи державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, варто наголосити, що *суспільствознавчий компонент щодо змісту освіти правового сектору передбачає* «знати і розуміти поняття, пов'язані із правовою сферою суспільного життя та окремими галузями права України, ознаки і склад правопорушення, ознаки, принципи, підстави, цілі юридичної відповідальності, основи організації державної влади і місцевого самоврядування в Україні, уміти характеризувати правові явища і процеси, соціальне призначення держави та права, склад правовідносин, види правопорушень та юридичної відповідальності, застосовувати норми різних галузей права України під час проведення аналізу життєвих ситуацій, їх розв'язання та вибору моделей поведінки відповідно до норм права, власних суб'єктивних прав і законних інтересів, виявляти ставлення до ролі держави та права у житті суспільства і людини, права як мистецтва добра і справедливості, реалізації, охорони, захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, оцінювати сучасний стан побудови в Україні демократичної, правової та соціальної держави, життєві ситуації з позицій галузевого законодавства, правопорушення за ступенем їх суспільної небезпеки» [3].

Структура правової предметної компетентності учня має декілька складових. Наприклад, *інформаційна компетентність передбачає* здатність учня знаходити, аналізувати та систематизувати необхідні знання з різних джерел інформації: джерела права та юридична документація, підручники, довідкова література (енциклопедії, словники, узагальнюючі схеми), мережа Інтернет і т. п. *Логічна компетентність* – це вміння учнів використовувати отриману інформацію для аналізу, пояснення та обґрунтування правових явищ, подій та тенденцій у суспільстві; використовувати теоретичні знання для встановлення причинно-наслідкових зв'язків правовідносин між особою та суспільством, суспільством і державою або особою та державою. *Аксіологічна складова структури правової предметної компетентності передбачає* вміння учня формулювати ціннісне ставлення до права як суспільного явища; здатність висловлювати власну точку зору, обґрунтовувати свої думки, вільно оперуючи категоріями та поняттями права. *Практично-поведінкова компетентність передбачає* вміння учнів презентувати набуті знання в усній, письмовій, графічній або інших формах і використовувати їх (розробляти альтернативні підходи) для вирішення практичних завдань, усвідомлювати власну правову відповідальність тощо.

У межах вивчення правознавства учні знайомляться з основними положеннями цивільного, сімейного, трудового, адміністративного, кримінального законодавства. Отримані знання допомагають регулювати власні вчинки та поведінку, аналізувати дії інших людей з точки зору норм права. Відповідно, *правова предметна компетентність формується шляхом набуття практичних навичок, коли отримані теоретичні знання застосовуються в практичній площині. Отже, ситуативні завдання, методичні прийоми для активізації пізнавальної діяльності учнів, задачі на рефлексію та інші практичні завдання є необхідними складовими на шляху отримання правової предметної компетентності.*

Освітній процес, зокрема його суспільствознавчий компонент, ставить за мету створення умов для розвитку особистості компетентного, активного, відповідального громадянина України, члена європейської і світової спільноти, що здатний сприймати та ефективно відповідати на сучасні індивідуальні та суспільні виклики і загрози [3]. Він набуває особливої актуальності в період повномасштабної агресії Російської Федерації і повинен дати відповіді на виклики воєнного часу. У практичному сенсі змістовна лінія

суспільствознавчого компонента щодо «людини в правовій сфері» набуває нового розуміння. Необхідно неупереджено й обґрунтовано донести інформацію про підстави обмеження конституційних прав і свобод громадян при режимі воєнного стану в Україні. Варто звернути увагу, що на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини та громадянина, передбачені відповідними статтями: ст. 30 «Кожному гарантується недоторканність житла»; ст. 31 «Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції»; ст. 32 «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя»; ст. 33 «Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України»; ст. 34 «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір»; ст. 38 «Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування»; ст. 39 «Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації»; ст. 41 «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності»; ст. 42 «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом»; ст. 43 «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею»; ст. 44 «Право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів»; ст. 53 «Кожен має право на освіту» Конституції України, а також вводиться тимчасове обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб у межах і обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану...» [6] та пов'язані з цим зміни в правовому полі.

Безумовно, правова предметна компетентність – це багатовимірне і багатоаспектне поняття, яке залежить від зовнішніх і внутрішніх чинників. Як і правова компонента освіти, вона відбиває всі тенденції та виклики суспільства.

Отже, правова предметна компетентність є важливим результатом навчання у середній загальноосвітній школі, пов'язана із засвоєнням, аналізом і розумінням правових знань. *Інтегрований результат навчання передбачає здатність учнів застосовувати на практиці весь спектр правових знань, відповідні ціннісні орієнтири, уміння та навички, що і є важливим підсумковим результатом реалізації правової компоненти сучасної освіти.*

Список використаних джерел

1. Іваній О. М. Правова освіта як засіб формування громадянського суспільства *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. № 22. С. 42 – 45. URL: http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/arc_hive/juspr_adenc22/11.pdf; Потапенко Н.А. Організаційно-правові засади розвитку правової освіти у загальноосвітніх навчальних закладах України С. 250 – 253. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/1234_56789/63923/51-Potapenko.pdf?sequence=1; Ремех Т.О. Компоненти і прояви правової предметної компетентності учня// Народна освіта. Електронне наукове фахове видання. Розділ 2. Педагогічна наука. № 3 (27). 2015. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3741#:~:text=%D0%9F%D1%80%D0%5D
2. Концепція правової освіти та правового виховання. URL: <https://osvita.ua/school/method/upbring/311/>; http://school300.kiev.sch.in.ua/zhittya_shkoli/vihovna_robota/pravova_osvita_ta_vihovannya/koncepciya/; <http://school15.edu.kh.ua/> / vihovna_robota/pravova_osvita_ta_vihovannya/
3. Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти». «Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти» // Урядовий кур'єр. – 2012. – 1 лютого (№ 19).

4.Рябовол Л. Т. Правова предметна компетентність: поняття, структура, правові предметні компетенції. URL: http://www.kspu.kr.ua/download/conf2013/section5/article_ryabovol.pdf

5. Рябовол Л.Т. Правова компетентність учнівської і студентської молоді як предмет педагогічного дослідження. *Наукові записки. Серія: педагогіка*. 2016. № 3. С.121 – 129; Ї ж. Правова предметна компетентність: аналіз наукових підходів до визначення поняття та структурування. *Наукові записки Серія: Педагогічні науки*. Випуск 121(II). С.268 – 273. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/530_35619.pdf; Рябовол Л.Т., Чернік С.Д., Шатрава С.О. Формування предметних умінь і навичок з правознавства в учнів 9 класів //Science and Education, 2017, Issue 8. С. 23 – 33. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2017/8_2017/3.pdf

6. Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» // *Голос України*. – 2022. – 24 лютого (№ 37).

Правове регулювання реалізації права дітей на освіту в умовах воєнного стану в Україні

Андрущенко Діана

Право на освіту є одним із фундаментальних прав людини. Воєнні конфлікти і воєнний стан створюють серйозні виклики забезпеченню освітніх прав дітей. Діти, які переживають воєнний конфлікт, залишаються в найбільш вразливому стані, їх право на освіту часто порушується або обмежується. Серед численних викликів слід акцентувати увагу на таких:

1. *Знищення освітніх закладів*: унаслідок воєнних дій освітні заклади можуть бути зруйновані або перетворені на військові об'єкти.

2. *Брак доступу до освіти*: воєнний стан може обмежувати свободу руху дітей, що ускладнює їхній доступ до шкіл та інших освітніх закладів.

3. *Психологічні та емоційні травми*: діти, які пережили воєнні події, можуть страждати від психологічних травм і стресу, що може впливати на їхнє навчання та психічний стан тощо.

У зв'язку з цим метою статті є дослідження правового регулювання реалізації права дитини на освіту в умовах воєнного стану в Україні, з урахуванням норм чинного міжнародного та вітчизняного законодавства.

Сьогодні міжнародне право визнає право на освіту незалежно від обставин, включаючи воєнний конфлікт. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року гарантує право кожної дитини на освіту й закликає держав-учасниць забезпечити реалізацію цього права.

Статтею 28 зазначеної вище Конвенції проголошено, що держави-учасниці визнають право дитини на освіту та з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема: вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту; сприяють розвиткові різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги; забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів; забезпечують доступність інформації та матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей; вживають заходів для сприяння регулярному відвідуванню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу. Держави-учасниці заохочують і розвивають міжнародне співробітництво з питань, що стосуються освіти, зокрема з метою сприяння ліквідації невігластва і неписьменності в усьому світі та полегшення доступу до науково-технічних знань і сучасних методів